

KEMIJÄRVI TAKALA

Metsäsaamelaisasuinpaikan koekaivaus

Hannu Kotivuori 2005

ARKIV. 05. 132/18.7.2006

N

KEMIJÄRVI 222 Soppela Takala

- metsäsaamelaisasuinpaikan koekaivaus 6.-17.6.2005

FL Hannu Kotivuori
Lapin maakuntamuseo

KEMIJÄRVI 222 Soppela Takala

Kunta: Kemijärven kaupunki

Kylä: Soppela

Tila: Takala (om. Asko ja Ilpo Kotajärvi, Kylätie 32, 98400 Isokylä)

Sijainti: Pk. 3632 09 SOPPELA

x = 739505

y = 352860

z = n. 157

Kohde: metsälappalaisten talvikyläpaikka

Aikaisemmat tutkimukset: inv. H. Kotivuori 1989

Tutkimuslupa: MV 12.5.2005 (13/302/2005)

Kaivauksenjohtaja: FL Hannu Kotivuori, Lapin maakuntamuseo

Kaivausalat: 1) tupa 1 = 24 m², tupa 2 = 24 m², suorakaiteen muotoinen liesi = 12 m² (yht. 60 m²)

Työvoima: Kemijärven kanasalaisopiston kurssilaisia (13 henkilöä, max. 10 työpäivää) ja Lapin maakuntamuseon vapaaehtoisia kaivajia (16 henkilöä/yksi työpäivä)

Rahoitus: Lapin maakuntamuseon virkatyö, Kemijärven kansalaisopistolta arkeologin matkakulut

KM 25531:1–8 kolme rautaista kirveenterää, raudanpaloja, luinen kehrättimen pyörä, hioin, hauenluita (maanomistajien inventoinnissa 1989 lahjoittamia löytöjä), asuinpaikan viereiseltä suolta tehty kaksi muinaissuulilöytöä (molemmat hukattu)

KM 35796:1-108 pronssisen riipuskorun katkelma, pronssiuku, pronssinen korvalusikka, pronssinen hihnanjakaja?, pronssikattilan katkelmia, rautaveitsi, rautaesineen katkelmia, luuhelmen katkelma, hioimia, tulispiitä, kolme kvartsikaavinta?, puuainesta, palanutta ja palamatonta luuta

Kirjallisuus (viitteitä):

- Appelgren, Hj. 1881. Muinaisjäännöksiä ja Tarinoita Kemin kihlakunnan itäisissä osissa. *SMYA* V. (s. 61)
- Andersson, G. A. 1914. *Kemijärven pitäjän vaiheista*.
- Fellman, J. 1906. *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken*. I–IV. Helsingfors. (sis. tietoja Nils Fellmanin kirjoituksesta *Beskrifning ...Capelgieldet i Kemiträsk d. 25 febr. år 1748*)
- Itkonen, T. I. 1948. *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*. I–II. Helsinki.
- Kivikoski, E. 1973. *Die Eisenzeit Finnlands*. Bildwerk und Text. Helsinki.
- Kotivuori, H. 1990. ”Vihtala” – rautakautinen lapinkylä Kemijärvellä. *Raito* 1/1990. (s. 42–52)
- *Lapin rakennusperintö*. 1984. Oulu. (ks. s. 64, kohta 2.45 Rantakumpu)
- Lehtosalo-Hilander, P-L. 1984. Keski- ja myöhäisrautakausi. *Suomen historia* 1.
- Lehtosalo-Hilander, P-L. 1988. *Savon historia* I. Kuopio.
- Saksa, A. & Uino, P. & Hiekkanen, M. 2003. Ristiretkiaika 1100–1300 jKr. Karjalan synty. *Viipurin läänin historia* I (toimittaja Matti Saanio). Jyväskylä, 383–474.
- Taavitsainen, J-P. 1990. Ancient Hillforts of Finland. *SMYA* 94.

1. Johdanto

Koekaivaus tehtiin Lapin maakuntamuseon ja Kemijärven kansalaisopiston yhteistyönä siten, että allekirjoittanut piti keväällä kaivauskurssiin ilmoittautuneille kokopäiväisen perehdyttämislunnon (16.4.) arkeologisen kaivauksen suorittamisesta sekä kulttuuritalolla yleisöluennon (12.4.) Kemijärven esihistoriasta. Kaivaukselle saattoivat osallistua myös vapaaehtoiset, joista suurimman ryhmän muodosti Lapin maakuntamuseon henkilökunta. He kaivoivat paikalla yhtenä työpäivänä. Muuten kurssille ilmoittautuneet olivat pääsääntöisesti vähintään kolme päivää, monet koko työjakson eli kymmenen päivää. Kaikkiaan kaivauksella ehti työskennellä 30 ihmistä.

Kaivaus saavutti paikallisesti suurta huomiota, sillä Kemijärvellä ei ole tehty Neitilän vuoden 1964 tutkimusten jälkeen yhtään arkeologista kaivausta. Toimittaja ja kirjailija Tapani Niemi toimi kaivauksen epävirallisena lehdistövastaavana ja hankki toiminnalle runsaasti julkisuutta. Tavoitteena oli nostaa niin kemijärveläisten arvostusta historiallisia juuri kohtaan kuin esitellä arkeologista tutkimustyötä. Kaivausta esitettiin todennetusti lähes kaksikymmentä kertaa eri medioissa ja kaikki julkisuus oli yksinomaan positiivista. Huhtikuun 4. päivänä 2006 allekirjoittanut piti vielä koekaivaustuloksista Kemijärven kansalaisopiston pyytämän yleisöluennon kulttuuritalolla, jonne oli kokoontunut 36 kuulijaa.

Alueelle siirrettiin kiintopisteen korkeus (ks. yleiskartta 1:500) Kemijärven teknisen viraston toimesta tuvan 1 sisällä olevan kannon pintaan (KP1 = + 141, kork. 157,72 m mpy.). Toinen kiintopiste merkittiin yhden länsipuolen männikön päässä, lähellä entistä perunamaata, olevan irtokiven (60 x 70 x 40 cm) pintaan (KP 2 = + 011, kork. 159,03 m mpy.). Kaivauksen korkeusluvut vertautuvat kiintopisteeseen 1.

Kaivauksen päätyttyä alue ennallistettiin laittamalla maa-ainekset ja turpeet takasin paikoilleen.

2. Tutkimushistoria

Lapin maakuntamuseon arkeologi Hannu Kotivuori teki vuosina 1989 ja 1990 Kemijärven kaupungin matka-avustuksen turvin kuntakohtaista inventointia. Ensimmäisenä tutkimuskesänä eräs poromies kertoi Soppelassa, Ilpo ja Asko Kotajärven omistaman Takalan tilan lampolassa olleen ”kolttain asuinpaikan”, josta oli löydetty rautakirveitä ja hauenluita. Ilmo Kotajärvi esitteli lampolan, jossa tuolloin oli komea männikkö, joka myöhemmin kuoli lampaiden kaluttua ne ympäriinsä kaarnasta paljaiksi. Nykyisin puusto on hakattu ja alue pääosin pitkäkhöä ja sitkeää nurmea kasvavaa niittyä. Inventoitaessa paikalla erottui maan- ja kivensekaisia kumpareita, kaivantoja ja kivikasoja, joissa oli tulen rapauttamia kiviä. Osan isokokoisista ja ymmyrkäisistä luonnonkivistä maanomistajat olivat koonneet keoiksi hajotettuaan alkuperäisiä liesikumpuja. Lampaat olivat talloneet ja syöneet ruohon olemattomiin. Maapohja on hienoa ja kivetöntä hiekkamaata, alue tasaista männikkökangasta.

Paikalla erottui kolme nelinurkkaista tupasijaa, joiden seinämät erottuivat paikoin matalina, noin 10–20 cm korkeina ja puolisen metriä leveinä kohoumina. Niiden ulkoreunoilla on noin neliömetrin laajuisia, usein pitkulaisia ja keskimäärin 20 cm syviä painaumia, jotka näyttävät syntyneen kaivettaessa hiekkaa tupien seinä- tai kattoeristeeksi. Tupasijojen välissä on yksi pitkulainen ja edellisiä suurempi kehävalli, jonka reunoilla erottuu viisi maatumutta, edellisiä

vastaavaa kuopannetta. Ilmeisesti tässä kohdassa on sijainnut jokin varasto, porosuoja tai lammaspuura, sillä siinä ei ole havaittavissa nurkkaliettä kuten tupasijoissa.

Kemijärven metsälappalaisasutuksesta on säilynyt joitakin historiallisia tietoja, joista yksi saattaa tarkoittaa Soppelaa ja tarkemmin nyt tutkittua Takalan muinaisasuinpaikkaa. Kemijärven kappalaisena 1700-luvun alkupuolella ollut Nils Fellman kertoo kuvauksessaan *Beskrifning...över Capelgieldet i Kemiträsk d. 25 febr. åhr 1748* seuraavaa:

I fordna tider hafva endast Lapparna haft sitt tillhåld, så vid detta träsket som i the närmaste land och vid andra kring liggande mindre träsk. T gambla Lappar hafva för mig berättat at vid gapet af detta träsket öster oht af ålder varit en stor lapby, som the kallat Vihtala, samt väster om på andra sidan skall ock varit en lapby vid namn Permuslahti; dessa begge lapbyar skolat af the Svenske blifvit ruinerade i Birkarlarnes tid, för än the gifvit sig under svenska kronan.

Ruotsinnoksen on julkaissut Jacob Fellman 1906 (ks. *Anteckningar...I* s. 367–368; Andersson 1912, s. 18; Kotivuori 1990, s. 50). Myös Hjalmar Appelgren käsittelee kihlakuntakertomuksessaan vuodelta 1881 laajasti Kemijärven lappalaista historiaa ja löytöjä. T. I. Itkonen (1948, s. 95) kirjoittaa puolestaan seuraavasti: *Kemijärvi (muinoin Termuslahden ja Riuhtalan eli Luhtalan lapinkylät; kodansijoja ja liesiä Termusvaaralla ja -lahdella, Hirvasselällä ja Pokanmaalla, lapinkalmisto Termussaarella).*

Riuhtala ja Luhtala ovat tässä Vihtalan synonyymejä. Kaivauskohteesta vain puoli kilometriä länteen olevan Rantakummun talon vaiheilla kerrotaan olleen vanhaa lappalaisasutusta, josta Andersson mainitsee (1912, s. 5) seuraavasti: *Kemijärven itärannalla... Kummun talon maalta myöskin 3 tai 4 tuumaa pitkä hopeakanki ja jonkunmoinen helykoriste mahdollisesti myöhemmältä rautakaudelta.*

Lapin läänin rakennusperinne ry:n julkaisussa (1984, s. 64, kohta 2.45) Soppelan Rantakummun talon kohdalla mainitaankin suoraviivaisesti: *Hirsinen asuinrakennus sijaitsee luonnonkauniilla paikalla vanhalla lappalaisten asuinkentällä Vihtalankylässä.*

Tämä perustunee ennen muuta Appelgrenin (1881, s. 48) tietoihin Rantakummun talon maalta (KEMIJÄRVI 31): *Kummun talon vieressä ollut kaksi kyynärän kork., 2 kyyn. laajuista läjää palaneita mukulakiviä.*

3. Varhaiset esinelöydöt

Kotajärven veljekset kertoivat pellonraivauksessa asuinpaikan itäpuolen suolta, arviolta noin 100–200 m asuinpaikasta, löydetyn kaksi muinaissuksea. Ensimmäinen oli ollut ehjä, noin 130 cm pitkä ja 20 cm leveä löytyi 200 m asuinpaikasta, noin 50–70 cm syvältä (veljesten mukaan 1947). Kesän 2005 kaivauksilla käynyt Ilmo Kaisanlahti kertoi itse nähneensä suksen tuoreeltaan viemäriöjan kaivun aikana. Se oli jo vuosina 1938–39. Suksi oli hänen mukaansa mäystimen kohdalta katkennut, metrin pituinen ja 12–15 cm levä. Kärki oli Kaisanlahden mukaan ”kirjailtu”. Siinä oli näkynyt botniselle sukselle ominaista rikkokoristelua reunoilla, palmikkokoristetta keskellä ja kärjessä nuppimainen koriste. Kaisanlahti kertoi myös, että alueen vanhin tila rekisteröitiin vuonna 1783. Ensimmäinen uudisasukas oli Iistä saapunut Juho Kättö. Alueella on käytetty myös nimimuotoja Kaisakangas, Kätönkangas, Kustunkangas, ja Kaitainen kangas.

Toinen suksilöytö tehtiin veljesten mukaan noin 1966 arviolta 100 m asuinpaikalta itään, kun taloon oli jo saatu traktori. Paikalla oli aikanaan lähde eli hete. Suksi oli katkennut veltattaessa kolmeen osaan. Suksien katkelmia oli pitkään säilytetty talossa ja ilmeisesti jälkimmäisiä myöhemmin ladossa, josta niitä ei kuitenkaan enää ole löydetty. Asuinterrassin reuna laskee nykyisin loivasti kohti löytöpaikkoja, jotka ovat arviolta kolmisen metriä alemmalla tasolla kuin tupasijat. Kilometrin päässä idässä on Kajavalampi ja sen eteläpuolella Kiimajänkä.

Kolme kirveenterää veljekset olivat löytäneet asuinpaikalta eri aikoina. Asko Kotajärvi löysi muistamansa mukaan ensimmäisen kirveenterän tuvan 2 koillisreunaa kaivellessaan. Siinä yhteydessä hän tuli turmelleeksi tuvan liettä ja siirtäneeksi kiviä nurmelle keoksi. Siitä löytyi myös hauenluita ja paljon hiiltä. Hänen isoäitinsä oli aikanaan ”kehottanut” Askoa tutkimaan kyseisiä lappalaisten kiukaita. Ilmo Kotajärvi mainitsi kerrotun, että ”turvakaiset” olivat aikanaan hakanneet paikalta ikihongikon eli ns. ronipetäjät. Tämä kirves on yksinkertainen työkirves, jonka silmä on tehty taivuttamalla se toiselle terälappelle. Tämä kiilamainen kirves on omintakeista muotoa, ja lienee tuvan kanssa samanikäinen.

Toisen kirveenterän ”löysi” sika tonkiessaan lähellä nykyistä latoa ollutta maata lätissään. Tämä 1000–1200-luvulla Itämeren piirissä suosittu partakirves on koristettu kaulaltaan kahdella koristeuralla. Sen silmästä puuttuu toinen puolisko. Tämän esine lienee kulkeutunut Karjalasta, jossa niitä käytettiin vielä 1200-luvulla (ks. Kotivuori 1990, 46–47). Vastaava löydös on tehty Isonkylän Könölästä (KEMIJÄRVI 25).

Kolmas kirvesmuoto on nelikorvakkeinen viikinkiajan (800–1000-luvun) tyyppiesine, joita on Suomesta löydetty lähemmäs sata kappaletta. Asko Kotajärvi löysi tämän kirveenterän pian vuoden 1966 jälkeen kun taloon saadulla traktorilla avattiin tasanteen länsipuolelle laaja perunamaa. Löytökohta on arviolta 15–20 m lähimmistä tupasijoista länteen. Ilmo Kotajärvi löysi lisäksi luisen väärtinänpyörän lakaistessaan tupa-alueen vaiheilla karikkeita kasaan sekä ilmeisesti yksinkertaisen työkirveen löytöpaikalta, tupasijasta, yhden hioinkiven.

4. Tupasijat

Kolmen todennetun tupasijan (T1, T2 ja T3) alueelle sijoitettiin etelä-pohjoissuuntainen kaivausruudutus, joka merkittiin puupaaluin. Paalutuksen lähtöpisteeksi valittiin 4,5 m tupasijan 3 lounaisnurkasta oleva kohta ($x = 100$, $y = 200$). Kaikista tupasijoista otettiin vaaitusluvut metrin välein näkyvän kummun alueelta, mutta ainoastaan tupasija 1 ($x = 102$ – 108 , $y = 226$ – 230 , T1 = ”Asko”) ja tupasija 2 ($x = 114$ – 120 , $y = 220$ – 224 , T2 = ”Ilmo”) avattiin koekaivausta varten. Molempien tupien (T1 ja T2) kaivausaloiksi muodostui säännöllinen suorakaide, jossa kaivausala oli 6×4 m (24 m^2). kahden tupasijan aluetta kaivettiin siten yhteensä 48 m^2 .

Tutkimusalueella ei ollut lainkaan puustoa, mutta eriasteisesti lahonneita männynjuuria ja -kantoja molempien tupasijojen päällä. Alueella on pidetty hevosia ja niiden käyttämiä polkuja oli kulunut ristiin rastiin alueen halki. Pääosin tasainen nurmi oli tavattoman tiheää ja siihen kiinnittyivät tiukasti myös pintalöydöt. Tämä vaikeutti kaivamista ja löytöjen talteenottoa. Maaperä on kauttaaltaan kivetöntä hienoa hiekkamaata. Tupasijojen reunamilla oli useita matalia kuopanteita – yleensä noin 20–30 cm syviä ja parin neliömetrin suuruisia – jotka mitä ilmeisimmin syntyivät otettaessa hienoa hiekkaa tupien välipohjien lämmöneristeeksi, nurkkapiisien arinapohjaan.

Tupasijat erottuivat keskimäärin 20 cm korkeina kohoumina juuri sen vuoksi, että välipohjan hiekka on romahtanut rakennuksen pohja-alalle. Myös seinustaan näyttää luodun hiekkaa, sillä seinälinjoja oli näkyvissä vastaavina matalina kokoumina. Kaivettaessa ei varsinaisia seinähirsiiä erottunut kuin satunnaisesti ruskehtavina tai hiilensekaisina suorina linjoina, jotka reunustivat kullankeltaista hiekka-alaa kutakuinkin neliömäisellä alalla.

Nurkkapiisit oli koottu isohkoista ja pyöreistä rantakivistä, mutta joukossa oli paljon myös nyrkinkokoisiakin kiviä. Kivet olivat osittain tulen rapauttavia ja nokisia. Rakenteista saattoi kaivelun ja hajottamisen vuoksi enää todeta vain, että uuniala on ollut noin neljännes koko pohja-alasta. Tuvansija 1 oli melko tarkkaan 4 x 4 m ja se rajautui vinottain kaivausalalle, jolloin oletettujen nurkkien kohdalta täytyi hieman avata suorakaiteisen kaivausalan reunavallia. Tupien 1 ja 2 asema on ollut yhdenmukainen, molempien suora seinä oli rinteen suuntainen. Kummassakin myös uuniala sijoittuu pohjoisnurkkaan. Kolmannen tuvan seinien asemaa ei voi varmuudella päätellä, mutta oletettu varastosija sijoittuu pääpiirteisesti tupien 1 ja 2 suuntaiseksi. Yhdensuuntainen asema saattaa viitata samanikäisyyteen. Ovi lienee avautunut rinteelle päin.

Tupien todetun seinärajausten ulkopuolella podsoli oli luontainen ja pääosin koskematon. Sisäpuolella sitä vastoin maapohja oli hienon ja löydöttömän hiekkakerroksen (vahvuus noin 5-15 cm) alla voimakkaasti sekaantunutta. Uunien pohjalla olo pakotellen hiiltä, nokea ja vähäisiä palaneen luun siruja. Pintaosassa oli myös joitakin palamattomia luita, joista osa lienee resentiä ainesta. Lisäksi Kotajärven veljekset olivat kaivaneet tupasijojen alueelle muutamia lapionpistoja, joihin oli upotettu mm. havuneulasmassaa ja männynkäpyjä.

Tupien seinien leveyttä ja salvoksia ei voitu todeta, sillä seinäanomaliat olivat varsin niukat. Tupien palamista ei alimpien hirsine osalta voi pitää todennäköisenä. Mahdollisesti rakennukset olivat sisäänlämpiäviä pyöröhirsistä salvottuja savutupia, joiden lämmönlähteenä toimi puuarinalle ja hiekkapohjalle perustettu nurkkakiuas (ks. Itkonen 1948). Tupasijojen niukka löytöaineisto tukee suhteellisen nuorta ajoitusta. Tällaisia nelisivuisia salvostupia metsäsaamelaiset käyttivät ilmeisesti vasta 1600-luvulta alkaen, joka voi olla tupien käyttöajankohdaksi oikea vuosisata huomioiden em. Nils Fellmanin kuulemat tiedot vuodelta 1748.

5. Suorakaiteinen liesi

Koskemattomalta vaikuttanut kiveys nelisen metriä tupasijasta 2 pohjoiseen erottui tasaisesta nurmesta noin 10–20 cm korkeana, suorakaiteisena kumpareena, jonka itä-koillispäässä erottui pintaan kaksi isohkoa ja tasapintaista kiveä. Kiveyksen ympäristö on tasaista nurmea, jossa ei erotu valla tai kuopanteita. Pelkästään tämän piirteen vuoksi on pääteltävissä, ettei kysymyksessä ole samantapainen tupasija kuin em. kaivauskohdissa. Jo inventoinnissa tämä noin 2 m pitkä ja 1,5 m leveä kumpare määriteltiin ”jonkinlaisen piste- tai keilakodan keskusliedeksi” (esim. Kotivuori 1990, 43). Erityisesti Suomen Lapista tunnettujen esimerkkien mukaisesti vastaavat suorakaiteenmuotoiset liedet ovat tunnusomaisia nuoremman rautakauden ja keskiajan asuinpaikoille. Ylä-Lapissa niitä voi olla 6-8 samankeskisessä rivissä, jonkin kankaan reunassa tai jokitörmällä. Mahdollisesti myös Takalan alueella on tai on ollut useita vastaavia liesiä. Kotajärven veljesten löydöistä kaksi rautakautista kirveenterää todennäköisesti liittyvät tämän lieden yhteyteen.

Lieden ympäristöön avattiin 12 m² laaja kaivausala (x = 110–113, y = 232–236, ”liesi”), jonka sisälle liesi kokonaisuudessaan mahtui. Pintanurmi oli poistettava erityisen varoen sillä siihen kiinnittyi runsaasti palanutta luuta, joka liedien keskiössä oli palanut vitivalkoiseksi. Pintakivistä monet olivat murentuneet hiekaksi. Ensimmäinen pronssipellin pala – joita liedestä löytyi muutamia - oli sekin liedien pinnalla. Liedien reunasta ja seulotusta maasta tuli myös muutamia tuluspiin paloja sekä luuhelmen katkelma (KM 35796:105). alamaton luuaines, jossa erottui runsaasti hauenluita, keskittyi liedien koillisreunan ulkopuolelle. Tällä hyvin voimakkaasti likaantuneella lattiapinnalla oli hyvin poikkeuksellinen löytö, kellertävänruskeita suomuja (KM 35796:92, 103). Tämäkin luuaines ja suomut voidaan löytöolosuhteiden perusteella selvästi liittää liedien käyttöön.

Etenkin liedien itäpäädyistä ja kaakkoiskulmasta *in situ* erottunut puusyiltään pääosin samansuuntainen ja lautamainen puuaines oli pääosin humuksessa kiinni. Sitä löytyi usean neliömetrin alalta tasaisena kerroksena, jossa voimakkaasti palanut puuosa oli maata vasten ja paahtunut, rutikuiva, mutta palamaton puupinta ylöspäin. Tämä osoittaa, että puuaines ei ole peräisin lattiasta, vaan katto- tai seinärakenteesta. Osa voisi olla peräisin myös lautovesta. Koepistoista kaivausruidun eteläreunan ulkopuolella löytyi lisää vastaavaa puuainesta, joten sitä on humuksen alla tai siinä kiinni laajalla alalla, enemmän kuin yksin oven suhteen voisi olettaa. On ilmeistä, että myös puujäännökset ovat samanikäisiä kuin liesi. Samoista koepistoista löytyi lisäksi voimakkaasti palaneita putkiluiden paloja, jotka kuuluvat isolle nisäkkäälle, oletettavasti peuralle.

Lieden koillisivulla oli kuvissakin hyvin erottuva pitkittäinen puun maatuma. Vastaava liesikiveyksen kehäpuu oli laitettu luoteispäätyyn. Muilta sivuilta ne eivät erottuneet. Liedessä isot kivet oli selvästi asetettu kehälle ja pienempiä kiviä niiden rajaaman liesialan sisälle. Kaksi isointa kiveä kaakkoispäässä ovat oletetussa ovipäädyssä ja niiden tasainen pinta lienee toiminut alustana keittoaskareissa tms. Liesi tutkittiin keskiosalta kokonaisuudessaan, mutta isoja kehäkiviä ei otettu pois paikoiltaan. Luuainesta, hiiltä ja likamaata oli paikoin noin 25 cm syvyydeltä. Maamassa otettiin talteen kokonaan ja seulottiin myöhemmin. Osoittautui, että siinä oli erittäin runsaasti vain suurennuslasilla erottuvaa kalanluuta, josta seulottiin museolla laajahko näyteaineisto luumääritystä varten. Aineisto on keväällä 2006 luovutettu osteologi Eeva-Kristiina Lahden määritettäväksi.

6. Löydöt

Tupasijat olivat varsin löytököyhiä, sillä niistä saatiin vain joitakin palamattomia, usein pitkälle maatuneita luita sekä liesialoilta pieniä palaneen luun siruja. Sen sijaan suorakaiteisen liedien yhteydestä löytyi runsaasti luuaineistoa, mutta myös metalliesineistöä. Näistä pääosa saatiin talteen metallinilmaisinta harkitusti käyttäen. Useimmat pienet pronssipellin palat olisivat jääneet löytymättä ellei ilmaisinta olisi alueella käytetty, sillä paloja oli kulkeutunut seulottuihin maakasoihin ja kiinnittynyt humuksen alapintaan.

Esineistöä löytyy muutamia ristiretkiäikäisiä naisen pronssikoruja tai sellaisten katkelmia. Esimerkiksi savo-karjalaisella alueella käytettyihin soikeisiin kupurasolkiin liittyvä ketjunjakajan osa (:1/T1) löytyi seulottaessa tupasijasta 1 otettua maata (vrt. Kivikoski 1973, tafel 123, abb. 1114; Lehtosalo-Hilander 1984, 399–400; Saksa & Uino & Hiekkänen 2003, 405, 421 ja 452). Löytöpaikka on lähellä suorakaiteista liettä, jonka löytöihin se ajallisesti kuuluu. Samanlaiseen korukokonaisuuteen kuuluu myös pronssitiuku tai -kulkunen (:46/liesi),

joka löytyi ilmaisimella koepistosta 120 cm liesialan kaivauksen reunasta etelään (esim. Kivikoski 1973, tafel 91, abb. 810; Lehtosalo-Hilander & Pirinen 1988, 166–167; Taavitsainen 1990, 293, plate 16, 11).

Kolmas samanlaiseen korustoon kuuluva yksityiskohta on akatuskoristeinen pronssinen korvalusikka (:50/liesi), joka löytyi vain 30 cm suorakaiteisen lieden kaivausalasta etelään. Tässäkin metallinilmaisoin kertoi paikalla olevan isohkon metallilöydön. esineelle on runsaasti vastineita savo-karjalaisiassa löydöissä (mm. Kivikoski 1973, tafel 139, abb. 1213–1215; Lehtosalo-Hilander 1984, 402 ja 1988, 202; Taavitsainen 1990, plate 16, 3; Saksa & Uino & Hiekkänen 2003, 405, 421). Tupasijan 1 pohja-alan reunasta löytyi lisäksi lenkkipäinen pronssihela (:13), joka kuulunee myös ristiretkiaikaiseen aineistoon.

Pronssikattilanpaloja (KM 35796:10, 17, 37, 41, 42, 43, 46 (osa), 48, 51, 52, 67, 80, 99, 107) löytyi 14 kohdasta. Osa on väännetty myttyrään, toiset reijitetty, lävistetty puukolla, naskalilla tms. Epäilemättä pronssipeltiä on leikeltä korujen tai joidenkin pikkuesineiden raaka-aineeksi kattilan rikkoontumisen jälkeen (vrt. Taavitsainen 1990, 287, plate 11).

Pieniä hioimen katkelmat (:3/T1, 82/liesi, 95/liesi) ja pii-iskokset (:8/T1, 34/T2, 40/liesi, 57/liesi, 64/liesi, 79/liesi) kuvastavat arkipäivän askareita. Erilaiset rautaesineiden katkelmat (:7/T1, 12/T2, 38/liesi, 39/liesi, 45/liesi, 53/liesi, 72/liesi, 94liesi) lienevät lähinnä erilaisten työvälineiden katkelmia. Mahdollinen naskali (:92/liesi) ja veitsenterä (:11/T1) olivat ainoat tunnistettavat rautaesineet.

Esineistöstä on olettavissa, että Kemijärveltä oli ristiretkiajalla – lähinnä 1200-luvulla – suora yhteys Laatokan Karjalaan. Naisen korusto viittaa siihen, että Takalan metsäsaamelaisten talvitulilla vieraili tai asui myös Karjalasta tullutta väestöä. Vastaavia koruston osia on löydetty muualtakin Lapista – mm. Sodankylän Sompion Juikentästä, Sallan Onkamosta ja Rovaniemen Pöykkölästä - joten tuo yhteys on aikaisemminkin vahvistettu. Yhteyden luonne lienee ollut niin asutuksellinen kuin verotuksellinen.

Rovaniemellä 18. huhtikuuta 2006

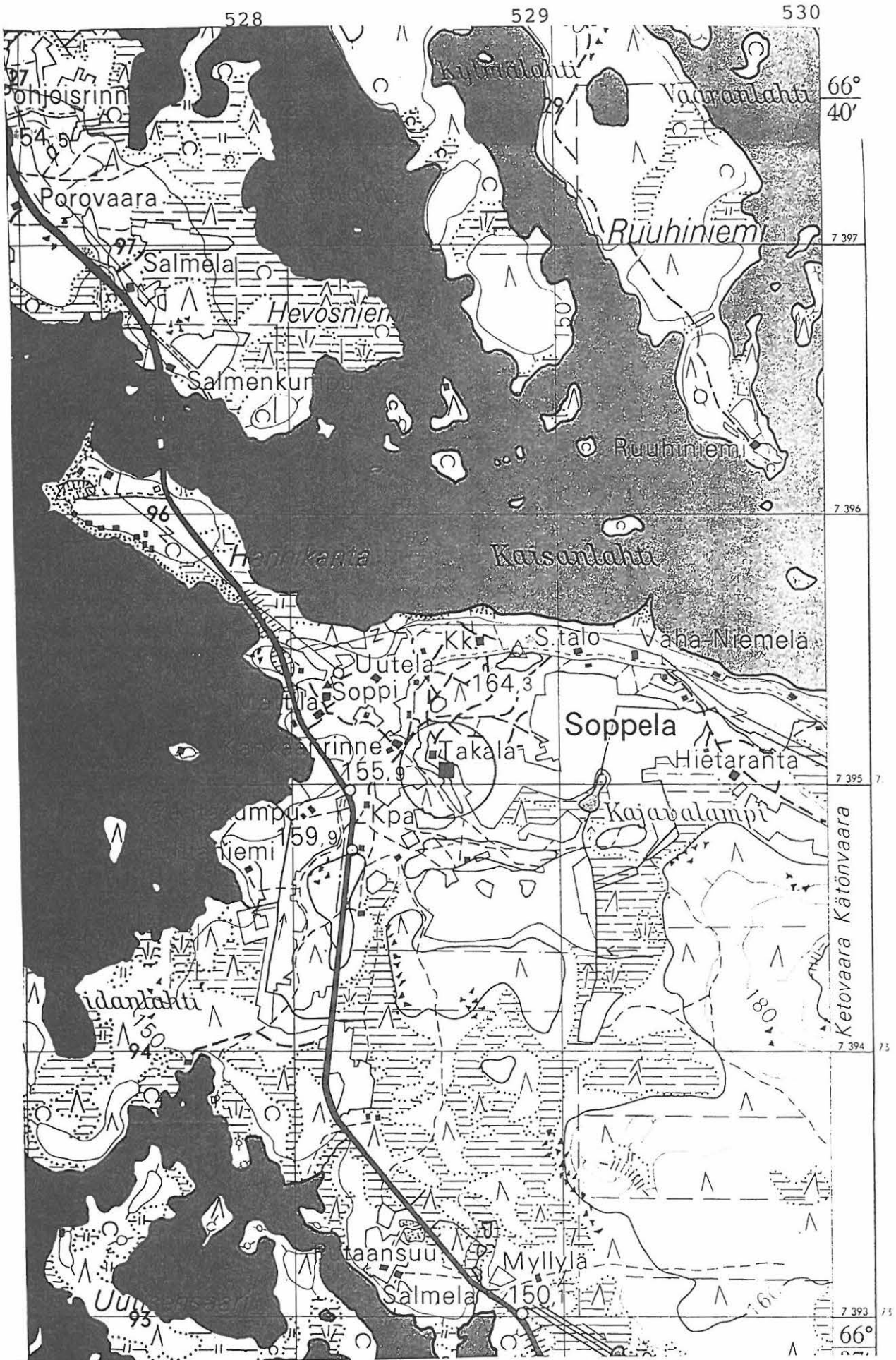

Hannu Kotivuori
Intendentti
Lapin maakuntamuseo
hannu.kotivuori@rovaniemi

Liitteet

Peruskarttaote
Yleiskartta 1:500
Vaaituskartat
Tasokartat
Valokuvat

- originaalit säilytetään Lapin maakuntamuseon kuva-arkistossa

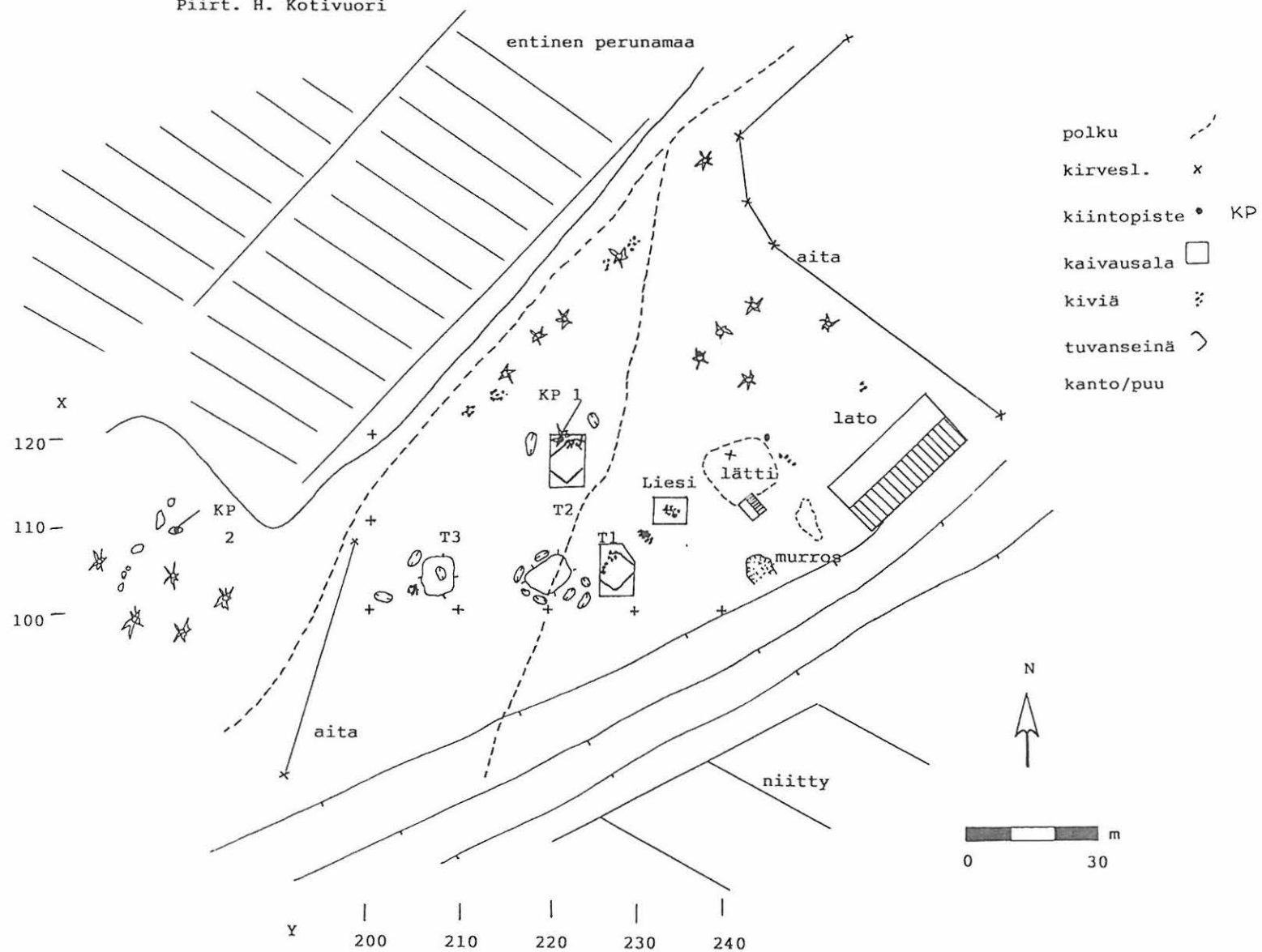
Pk. 3632 09 SOPPELA (1968).

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA

H. Kotivuori 2005

Yleiskartta 1:500

Piirt. H. Kotivuori

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA
H. Kotivuori 2005

Pintavaaitus
Suorakaiteinen liesi

	110		112		114		X
232	+	+	+	+	+	+	
	198	194	192	192	194		
	+	+	+	+	+	+	
	198	190	190	193	185		
234	+	+	+	+	+	+	
	190	174	178	193	196		
	+	+	+	+	+	+	
	189	188	191	193	195		
236	+	+	+	+	+	+	
	190	188	193	193	193		

Y

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA
 H. Kotvuori 2005
 Pintavaaitus

T1 (tuvansija 1)

$x = 100 / y = 226$			102		104		106		108		110
226	184	189	182	177	172	170	173	176	182	185	185
	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	175	184	177	170	167	163	167	171	182	187	187
228	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	177	182	180	172	160	167	170	186	186	189	189
	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	182	183	194	195	170	164	175	184	190	190	190
230	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	183	186	190	196	187	183	194	193	181	185	192

T2 (tuvansija 2)

$x = 114 / y = 220$			116		118		120		122		
220	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	176	174	173	177	174	178	183				
	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	175	167	163	169	173	174	181				
222	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	177	171	165	171	175	170	184				
	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	181	178	174	171	173	174	181				
224	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	183	176	180	175	177	176	181	189	198	200	198

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA

H. Kotivuori 2005

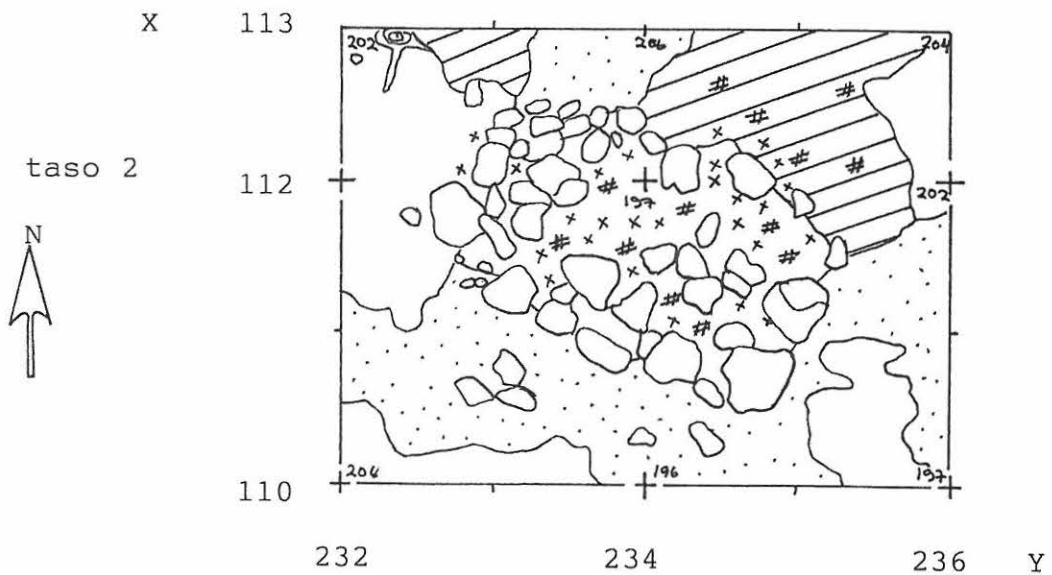
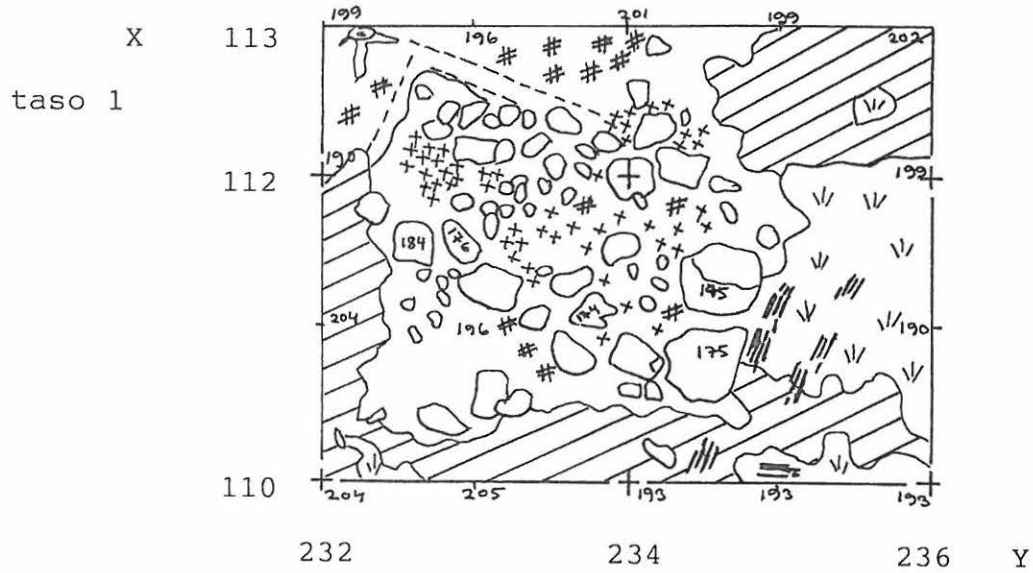
Suorakaiteinen liesi, tasot 1 ja 2

Mk. 1:50

Piirt. H. Kotivuori

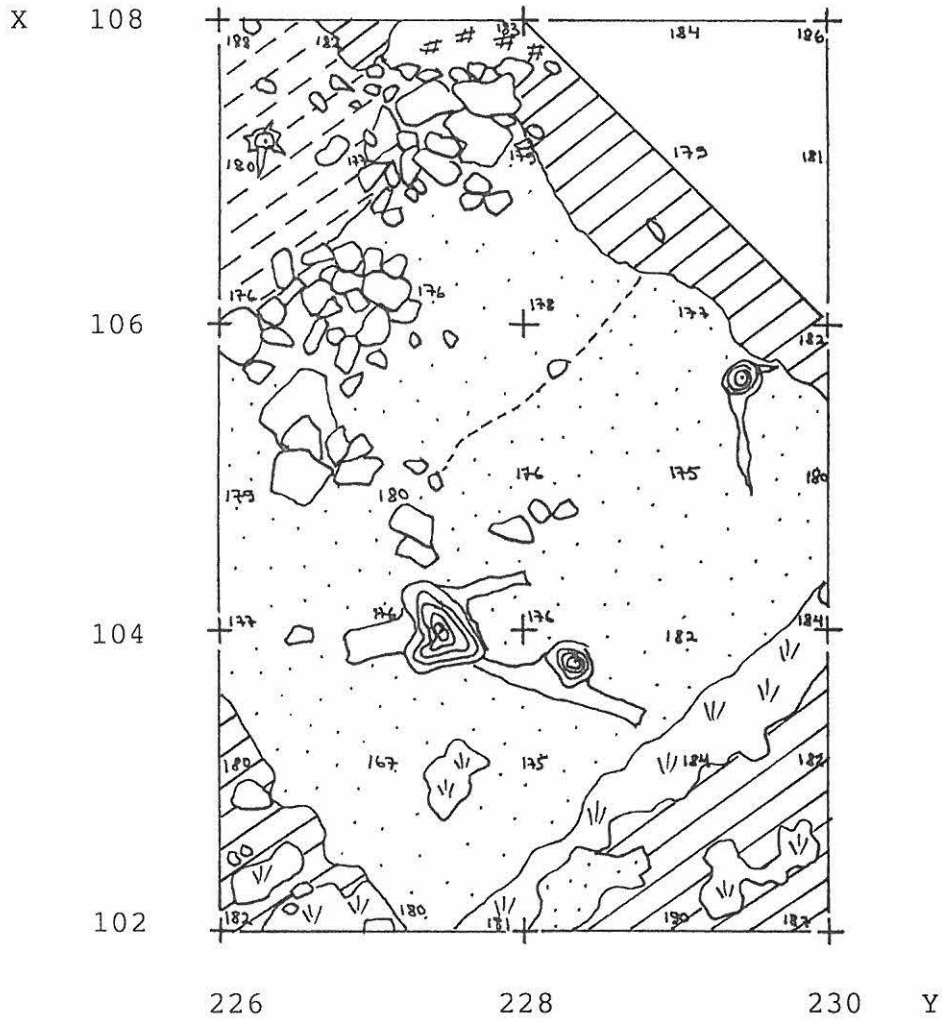
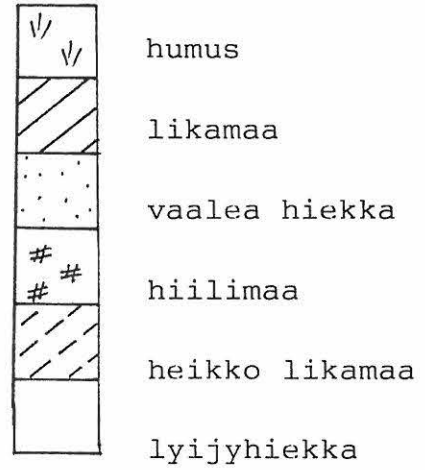
▽▽	humus	12
▨	likamaa	
·	vaalea hiekka	
#	hiilimaa	
	lyijyhiekka	
▨▨▨	puuainesta	
x x x	palanutta luuta	

KP 1 = + 141
= 157,72 m mpy.

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA
 H. Kotivuori 2005
 Tupasija 1, taso 0
 Mk. 1:50
 Piirt. H. Kotivuori

KP 1 = +141
 = 157,72 m mpy.

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA

H. Kotivuori 2005

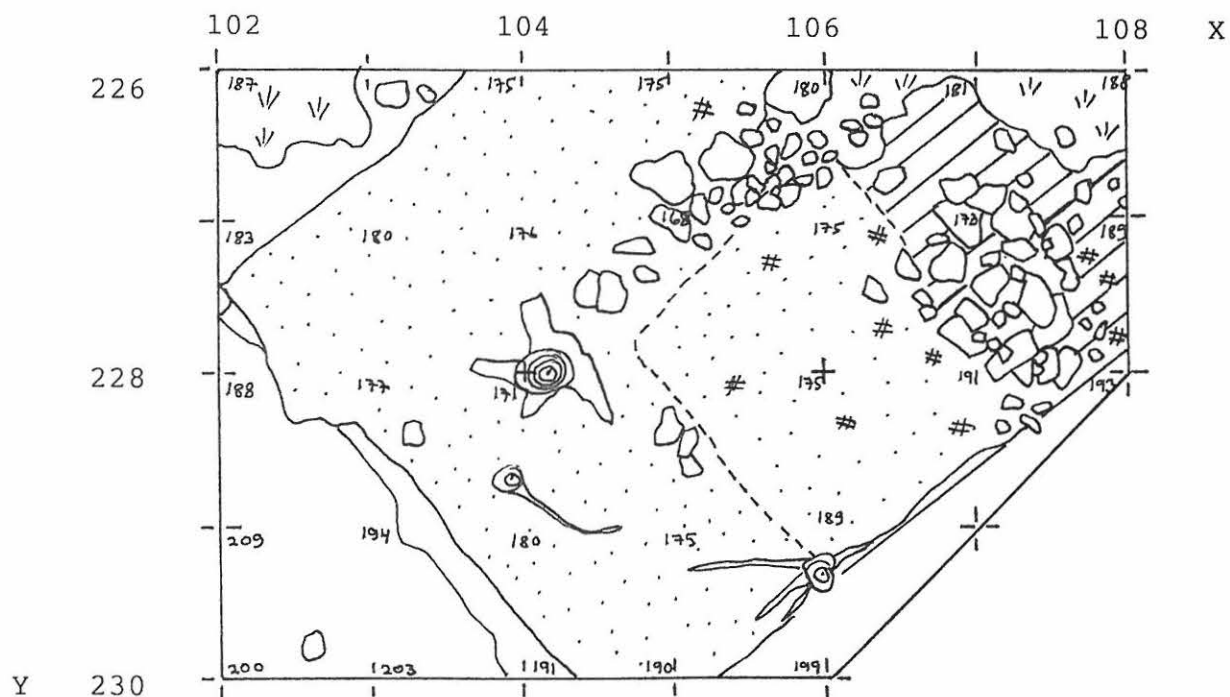
Tupasija 1, taso 1

Mk. 1:50

Piirt. H. Kotivuori

KP 1 = +141

= 157,72 m mpy.

humus

likamaa

vaalea hiekka

hiilimaa

lyijyhiekka

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA

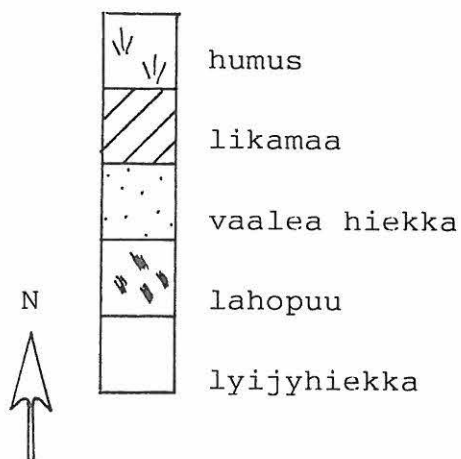
H. Kotivuori 2005

Tupasiija 1, taso 3

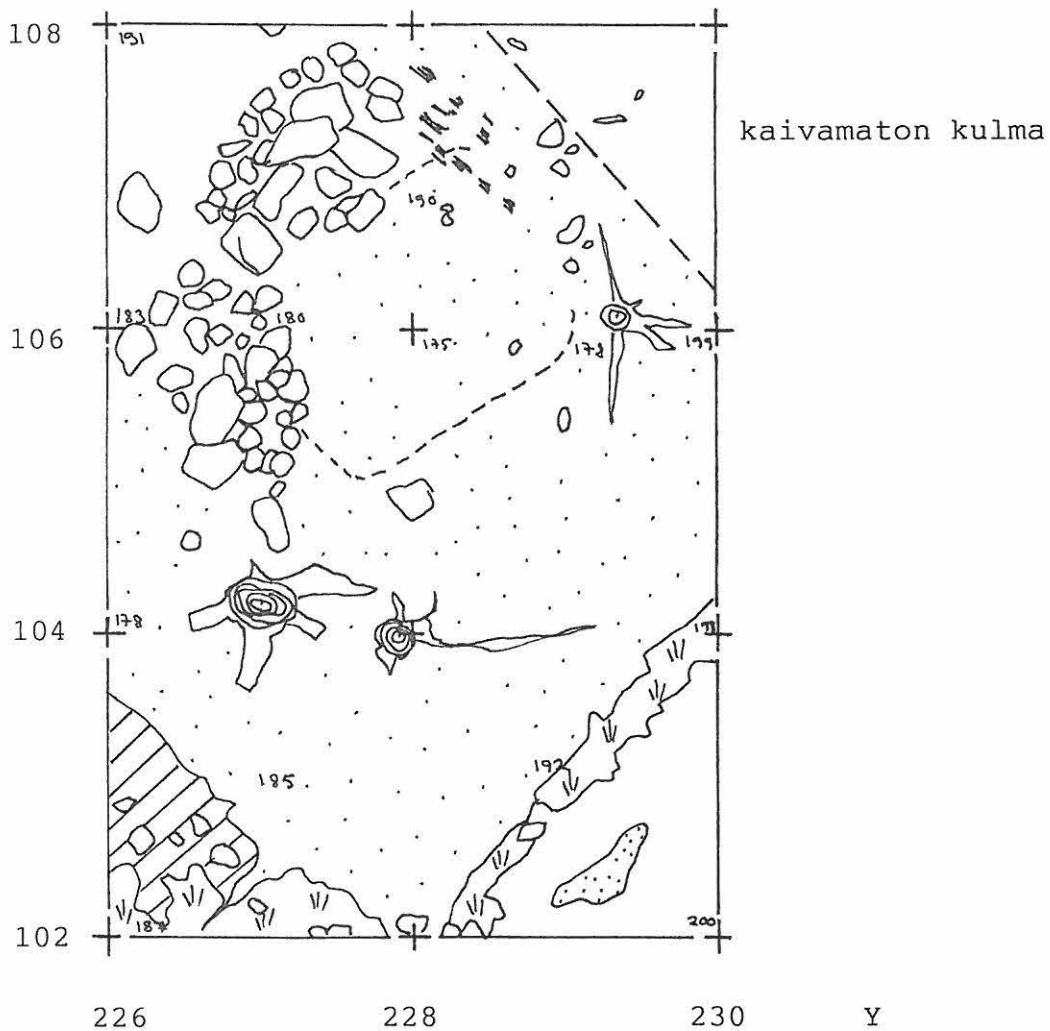
Mk. 1:50

Piirt. H. Kotivuori

KP 1 = +141
 = 157,72 m mpy.

X

Y

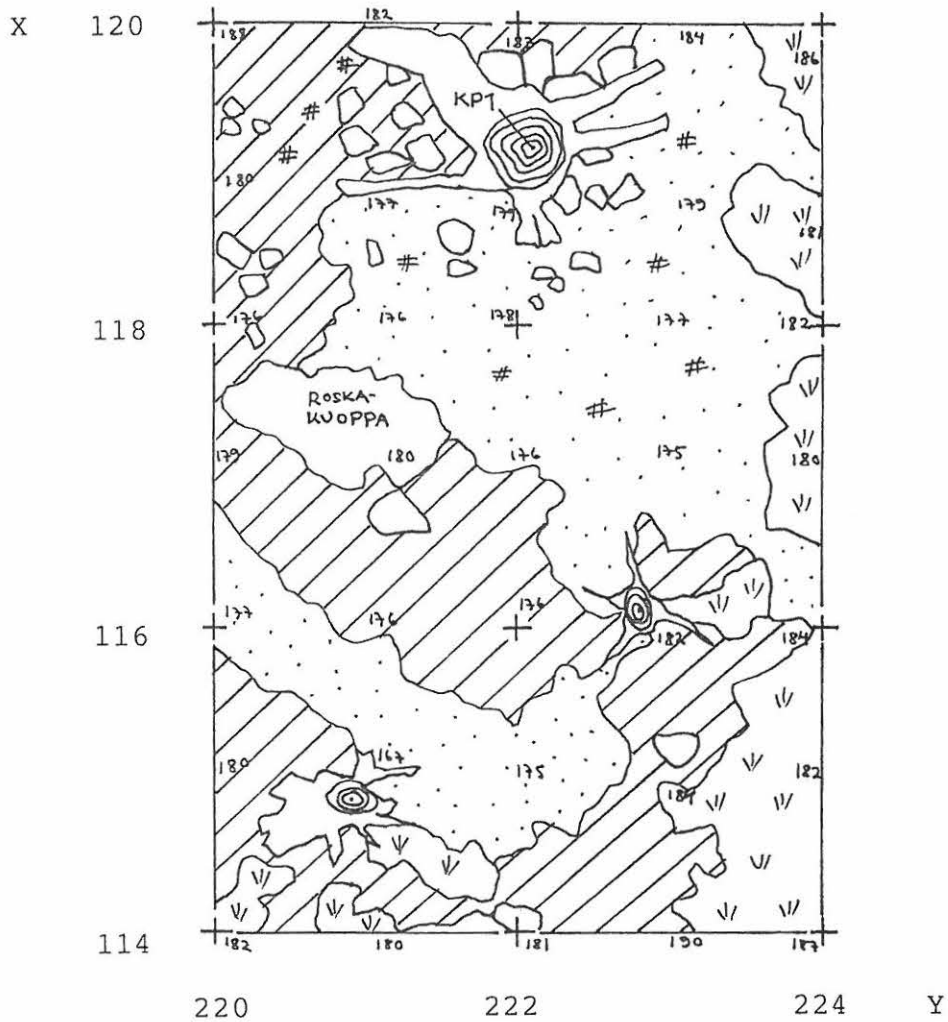
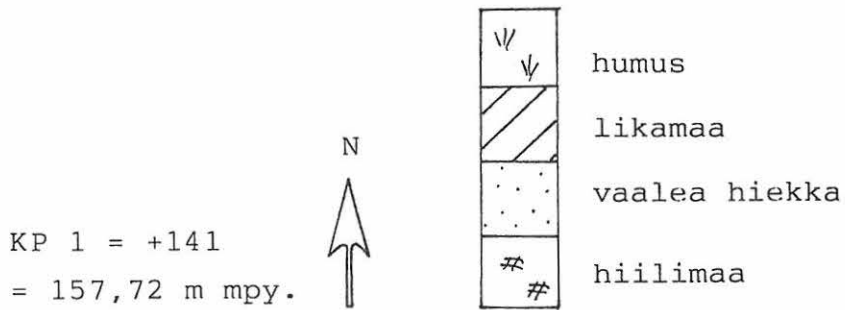
KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA

H. Kotivuori 2005

Tupasija 2, taso 0

Mk. 1:50

Piirt. H. Kotivuori

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA

H. Kotivuori 2005

Tupasija 2, taso 1

Mk. 1:50

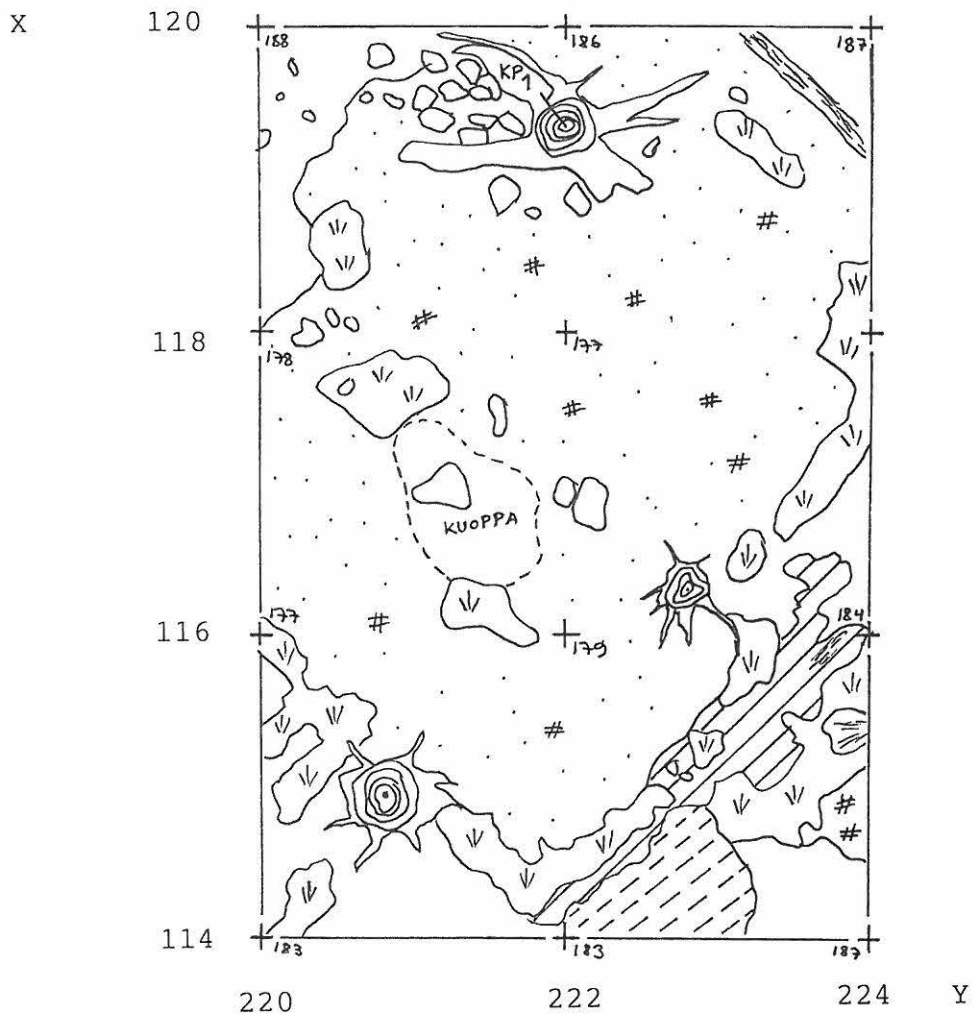
Piirt. H. Kotivuori

KP 1 = +141

= 157,72 m mpy.

	humus
	likamaa
	heikko likamaa
	vaalea hiekka
	hiilimaa
	lahopuu
	lyijyhiekka

KEMIJÄRVI

222

SOPPELA TAKALA

H. Kotivuori 2005

Tupasija 2, taso 2

Mk. 1:50

Piirt. H. Kotivuori

lyijyhiekka

lahopuu

palanut luu

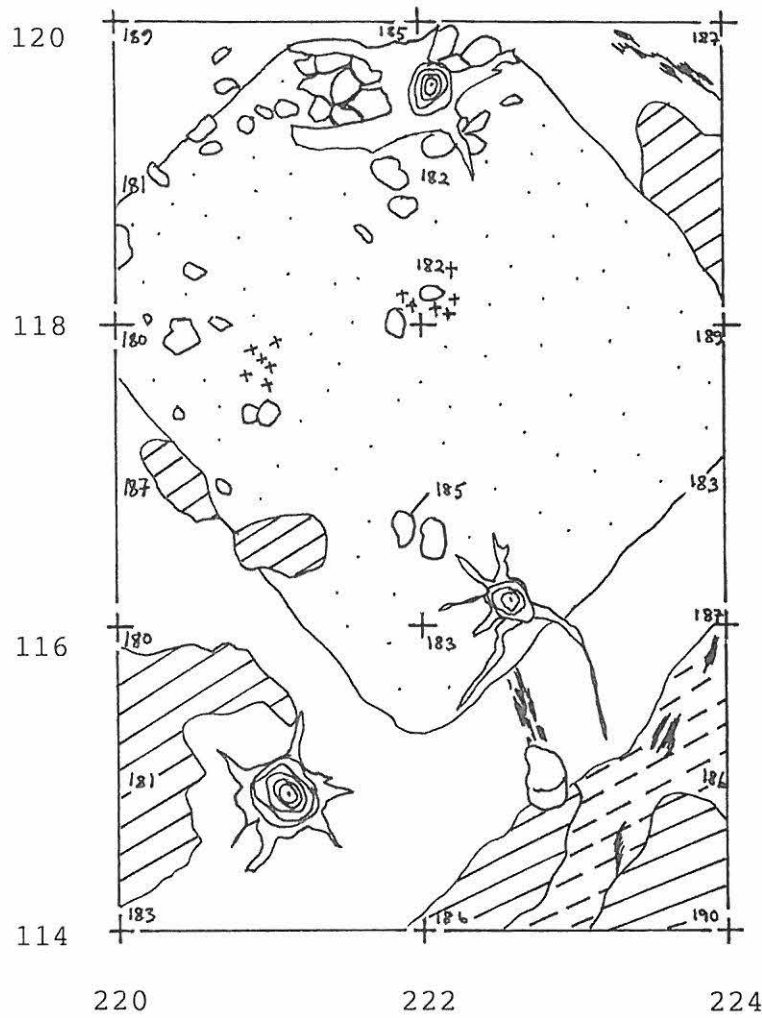
likamaa

vaalea hiekka

heikko likamaa

18

X

Y

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA

H. Kotivuori 2005

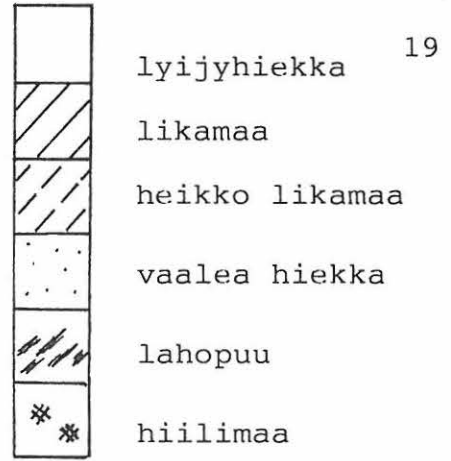
Tupasija 2, taso 3

Mk. 1:50

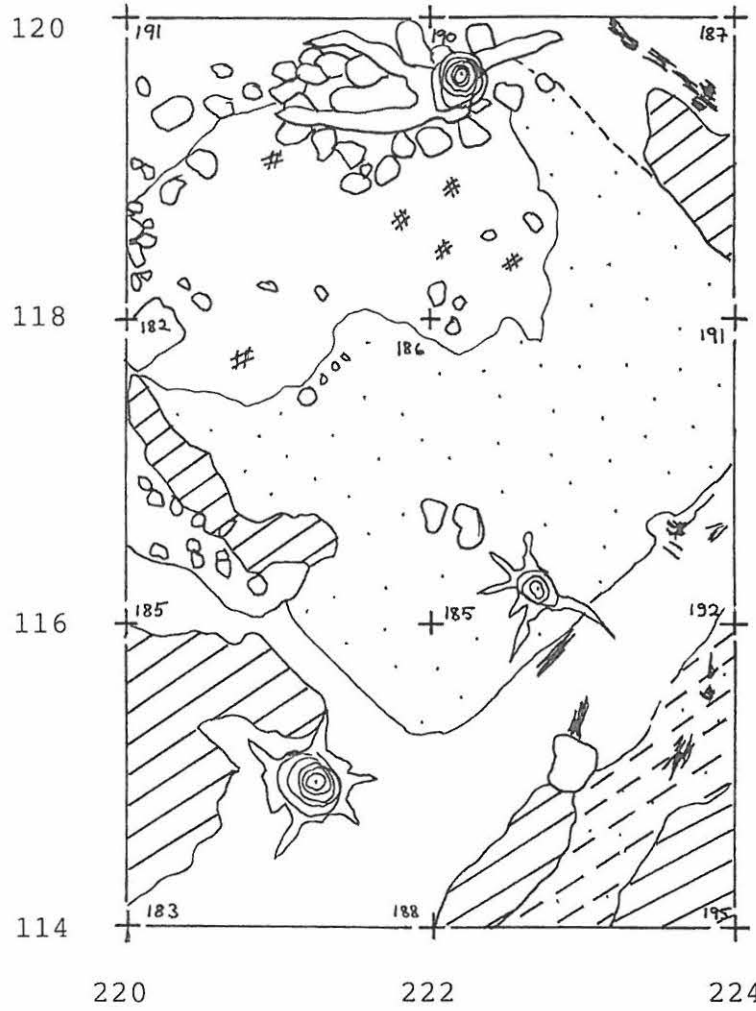
Piirt. H. Kotivuori

KP 1 = +141

= 157,72 m mpy.

X

Y

KEMIJÄRVI 222 SOPPELA TAKALA
H. Kotivuori 2005

Erikoiskartta, suorakaiteinen
liesi, taso 0 - 1

Piirt. H. Kotivuori

Mk. 1:10

